

Szindbád új vizeken

Süren Kierkegaard dán teológus és filozófus, akit az egzisztencialisták ösátyjuknak tekintenek, ezt mondja: a társadalmi változás nem hoz gyógyírt az emberiség sebeire, tehát csak az egyéni megigazulás útjait lehet keresni; a szubjektivitás pedig oly szenvedély, amely végkifejlesztésében határtalan egyéni érdeket érez az üdvösség iránt. Ehhez a csúcshoz három közbeeső úton lehet elérni: *esztétikai, etikai, vallási*. De az esztétikai jelző itt, nevével ellentétben, alig érinti a szép fogalmát, s inkább érzelmi magatartást jelent. Az első esztétikai elem az *érzéki vágy*, amelyet nem lehet sem megmintázni, sem megfesteni, sem szavakban fölidézni. Ábrázolásának egyetlen közege a zene, mondja a dán filozófus, hiszen ez magában foglalja az idő mozzanatát anélkül, hogy szétfolyna az időben. Szerinte az *érzéki zsenialitást* mint csábítást Mozart Don Juanja fejezi ki tökéletesen, én azonban nyugodtan hozzátenném: és Krúdy Gyula Szindbádjá. Mert épp az a csodálatos e kedves, bohó kalandorban, hogy regényben fogant álomlovagként is versenyre tud kelni zenévé oldott versenytársa hódításaival. És akárcsak Don Juan alakja, az övé is szüntelen létének két véglete között lebeg: egyrészt erő és élet, másrészt egyéniség. S vajon ez a lebegés nem olyan-e, mint a zenei hangrezgés, amelyről Kierkegaard beszél? Sőt a mi Szindbádunk térben és időben még szabadabb is elődjénél, hisz kedvére kószálhat a világ minden táján, s hol fiatal, hol háromszázharminchárom esztendő. Másrészt, az ő sokszínű kalandjaihoz viszonyítva, De Ponte librettójának színtere, ahol a délspanyol lovagnak mozognia és cselekednie kell, nevelésesen szűk; csak Mozart csodás zenéje nyit utat a hódító előtt más képzelmi szférák felé. S míg a középkori legendából kibontakozó Don Juan csábítóként hősies és hű szolgájjára, Leporellóra bízta a komikus hátteret, minden humort nélkülözvén, amely alakját egykor az élcelődő nép előtt körülvette, addig Szindbád maga a kedély: az a fajta csélesap, akinek ismét és újra meg kell bocsátanunk, s akit szeretnünk kell mint saját gyengéinket; mert noha ártatlan lelkeket is elszédít, érzelmért ő maga is érzelmet ad, s minden hódítása hagy benne egy parányi sóvárgást. Nemcsak őt álmodják tehát a nők, de ő is visszasóhajtja olykor tűnt szerelmeit: *Szindbád, Szindbád! Voltál-e már azon a helyen, ahol a temető a hegyoldalban van és a temetőben valaki fekszik, akinek azt ígérted, hogy sohasem hagyod el?* No de mégis mi köze az álombeli lovagnak az egzisztencializmus esztétikájához? Ne felejtsük el, hogy a dán teológust az első világháború után fedezte fel a német polgárság, amely csüggedtségében a múlt század irracionális filozófiai áramlataiba menekült. Fáradt és kiábrándult korszak ez Magyarországon is. Krúdy már a történelmi katasztrófa előtt építgetni kezdte álomvilágát, s magányos művészetében megteremtette alteregóját, Szindbádot, hogy az epikureista örömkön túl az örök szerelmi hódításban lelje meg a lét értelmét. Míg a lelki szerelem az időben hűségesen kitart, addig az érzéki szerelem nem egyéb, mint eltűnés az időben — mondja Kierkegaard. — Az a közeg viszont, amely az eltűnést elősegíti, a zene. Ki tudta, vagy legalábbis ki érezte meg ezt jobban Krúdynál, akinek gondolkaszólamú muzsikáját mindmáig ajándéknak, ráadásnak tekintjük az álomszerű történetekhez. Ki gondolt rá, hogy e mesteri játékok esetleg épp a lírai ént, az egymás után következő szenvedélyes föllángolásokat akarja érzékeltetni, mintha az álombeli lovag immár nem is szavakban nyilvánulna meg, hanem az érzelmei közvetlenségében mozogna: mintha álom és egyéni lét szüntelen egymásba mosódna, miként csak a zenében szokott történni. S ime ez Krúdy prózájának titka és varázsa, s a lét, amelyet ő érzékeltet, bármilyen irányzathoz kapcsoljuk is, boldogító vagy szívszorongatóan emlékeztető. Hiszen alkalmat kínál, hogy egy pillanatban teljes létünket megérezzük, azzal együtt, ami volt, vagy lehetett volna, ami van, vagy lehetne, s ami lesz, vagy lehetséges. Szindbád ma is itt jár közöttünk.